

Arii lingvistice preistorice în sud-estul Europei. Cîteva precizări

ARITON VRACIU

În afară de *traco-dacă* (ori *tracă* și *dacă*, *daco-getică* sau *daco-moesiană*), între limbile indo-europene preantice din sud-estul Europei se numără* : *frigiana*¹, *ilira*, *mesapica*², *vechea macedoneană* și *pregreaca* („pelasgica”)³. Examinarea amănunțită și interpretarea obiectivă a gloselor, a informațiilor transmise de autorii greci, romani sau bizantini, precum și a inscripțiilor păstrate în unele dintre aceste idiomuri, potrivit cu stadiul actual al investigațiilor, ne permite să reconstituim, pe ansamblul indo-european, o zonă aparte, *paleobalcanică*⁴. Deși nu există nici o indoială că limbile pomenite sînt indo-europene, totuși relațiile dintre ele și locul ocupat în cadrul acestei familii lingvistice continuă să fie una dintre cele mai viu disputate probleme⁵.

Interesul pentru studierea limbilor preantice din sud-estul Europei și a relațiilor dintre ele a crescut sensibil în ultima vreme⁶, ceea ce se explică și prin faptul că idiomurile avute în vedere au jucat un rol important în formarea unor limbi din acest spațiu geografic (mai cu seamă, româna, albaneza, greaca, bulgara și sirbocroata).

* În articol au fost folosite următoarele abrevieri : alb. = = albaneză ; Eq. Çabej, SGj = *Studime gjuhësore, I. Studime etimologjike në fushë të shqipës (A — O)*, Prishtinë, 1976 ; II (P — Zh), Prishtinë, 1976 ; IV. *Nga historia e gjuhës shqipe*, Prishtinë, 1977 ; V. *Gjuhë — Folklor — Letërsi — Diskutime*, Prishtinë, 1975 ; Vl. Georgiev, *Introduction = Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofia 1981 ; Idem, TTE = *Trakite i tehnikat ezik*, Sofia, 1977 ; i.-c. = indo-european ; V. P. Neroznak, PJ = *Paleobalkanskie ja:ziki*, Moscova, 1978 ; Al. Rosetti, ILR = *Istoria limbii române, I. De la origini pînă în secolul al XVII-lea*, ed. a II-a, București, 1978 ; Idem, ML = *Mélanges linguistiques*, București, 1977.

¹ Deja vechilor greci le era cunoscut faptul că frigenii au stat o vreme în Peninsula Balcanică (îngă traci și macedoneni) și că limba lor era înrudită cu traca. În cercetările mai noi (vezi, de exemplu, Vl. Georgiev, TTE, p. 223), frigenii sînt localizați între grecii și macedoneni, mysienii și traci, traci și pelasgi ; după Th. Simenschy — G. Ivănescu (*Gramatica comparată a limbilor indo-europene*, București, 1981, p. 156), *frigiana* era diferită de armeană și de traco-dacă ; vezi și discuția ce urmează.

² Părerile specialiștilor în legătură cu mesapica sînt foarte diferite (vezi Vl. Georgiev, *Introduction*, p. 308—309). Se poate, totuși, admite (*ibidem*, p. 309) că mesapica este o limbă indo-europeană aparte, cu elemente ilire și daco-moesiene, influențată de greacă ; acceptînd o idee a lui O. Haas (*Mesapische Studien*, Heidelberg, 1962), Al. Rosetti afirmă (ILR, p. 222) : „materialele de limbă arată că mesapienii nu erau iliri”.

³ În ceea ce privește populația pelasgică și limba ei, vezi și Th. Simenschy G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 156—158.

⁴ Vezi, de pildă, V. P. Neroznak, PJ.

⁵ Cf., în acest sens, unele dintre lucrările apărute în ultimii ani : R. Katičić, *Ancient languages of the Balkans*, I—II, The Hague-Paris, 1976 ; I. Duridanov, *Ezikat na trakite*, Sofia, 1976 ; K. Vlachov, *Trakijski lični imena. Fonetiko-morfologični proučanija*, Sofia, 1976 ; Vl. Georgiev, TTE ; idem, *Introduction* ; Al. Rosetti, ML ; idem, JLR ; Eq. Çabej, SGj, IV, V ; V. P. Neroznak, *op. cit.* ; *Actes du 11e Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4—10 septembre 1976)*, III. *Linguistique, Ethnologie (Ethnographie, Folkloristique et Art populaire)*, Anthropologie, București, 1980 ; A. Vraciu, *Limba daco-geților*, Timișoara, 1980 ; R. di Giovine, *Tracio, dacio ed albadese nella prospettiva genealogica*, extras din *Rendiconti della Classe di Scienze morali, storiche e filologiche* (Accademia Nazionale dei Lincei), seria VIII, vol. XXXIV, fasc. 7—12, Roma, 1980, p. 397—412 ; I. I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București, 1981 ; *Le monde thrace (11e Congrès International de Thracologie. Volume sélectif)*, Paris-Roma-Montreal-Pelham N.Y., 1982 ; G. Ivănescu, în *Antichitatea și moștenirea ei spirituală (Actele Sesiunii de comunicări a Societății de studii clasice din R. S. România)*, Iași, 1980—1982, p. 1—15.

⁶ În afară de lucrările citate în nota precedentă, vezi și H. W. Schaller, *Die Balkansprachen. Ihre Einführung in die Balkanphilologie*, Heidelberg, 1975 ; G. R. Solta, *Einführung in die Balkanlinguistik mit besonderer Berücksichtigung des Substrats und des Balkanlateinischen*, Darmstadt, 1980.

În procesul de investigare a idiomurilor sud-estului european (așa cum vor fi arătat ele anterior romanizării, grecizării și slavizării), dar și a altor limbi, o însemnătate deosebită capătă *Glosarul* lui Hesychios, insuficient pus la contribuție de cercetători. Alcătuit în secolul al V-lea e.n., *Glosarul* acesta este unul dintre primele dicționare explicative și dialectale în lexicografia mondială. El înregistrează vocabule ilire (în dorică), mesapice, trace, frigiene, vechi macedonene, microasiatice și egeice. Comparația unor cuvinte din *Glosarul* lui Hesychios cu lexicul indo-european al albanezei justifică apartenența lor la un fond comun paleobalcanic. Paralelele lexicale albanogrecești din faza arhaică vizează mai ales elemente din dialectul doric, deoarece dorienii s-au instalat pe un teritoriu locuit anterior de triburi ilire.

Glosarul lui Hesychios oferă un material foarte prețios care completează substanțial cunoștințele noastre, între altele, despre limba frigiană. Materialul lingvistic reprodus de Hesychios și alți lexicografi cunoaște analogii nu numai în aria paleobalcanică, ci parțial și în cea baltică, slavă, greacă, armeană. *Glosarul* prezintă, așadar, însemnătate atât pentru istoria limbilor greacă și albaneză, cât și pentru lingvistica indo-europeană în general. Glosele notate de Hesychios drept tracie, frigiene sau laconiene, ca și cele în care nu este indicată originea, au, de foarte multe ori, corespondente în limbile balcanice de azi, mai ales în albaneză, perpetuate, în unele cazuri, fără modificări fonetice și semantice esențiale. La cuvintele negrecești din opera lui Hesychios, considerate de A. von Blumenthal drept ilirice (în doric), mesapice, macedonene, hitite și frigiene, V. P. Neroznak mai adaugă și stratul tracic⁷. *Lexiconul* este, evident, aproape unicul izvor de cunoaștere a cuvintelor din limbile paleobalcanice dispărute. Analiza gloselor arată, într-adevăr, că numărul unor elemente de acest tip este foarte însemnat în opera lexicografică a lui Hesychios. V. P. Neroznak a identificat, între aceste elemente paleobalcanice, unele cuvinte care au un corespondent în albaneză. Este vorba de următoarele unități de vocabular: « alb. *ber*, -i „arce”, *ajdës*, -i „cătise”, *argëtim* „amusement, divertissement, distraction”, *vakët* „tiède”, *blanë*, -a „bleu”, *buis* „fourmiller, grouiller, pululer, foisonner”, *ndaç* „partager, diviser”, *hade* (*ide*) „jubilier, zizyphé”, *kashtë* „paille, chaume”, *qer*, -i (*që-ni*, *që-ri*)⁸ „plateau rond où on planit la pâte; „enfourneur”, *kotë* „inutile, vain”, *kotohem* = flas përcart „divaguer”, flas jerm „délirer”, *fâj* „fill surfeit” related to the Tosk *fëngem* „be gorged” and to *cfëng* „beat heavily”, *molikë* (bot.) Pinus peuce, *ditë* „jour, journée” », există, după autor, și câteva argumente care ne dau dreptul să vorbim de prezența unor isoglose lexicale albanogrigiene⁹. În sfârșit V. P. Neroznak menționează că „numărul cel mai mare de isoglose lexicale albaneza îl împarte cu dialectul doric al limbii grecești, dialect în formarea căruia un rol însemnat la jucat limba iliră”¹⁰.

Se poate admite că protoarmenii, înrudiți, probabil, îndeaproape cu frigenii¹¹, provin din aria balcanică. Până pe la sfârșitul mileniului al II-lea î.e.n., ei au stat în vechea Macedonie¹². Cam tot atunci, din zone situate mai la nord de Dunăre, în Balcani și pe teritoriul Albaniei de azi, se instalează mesapii, care, la începutul primului mileniu î.e.n., trec în Italia sud-estică, unde au fost descoperite aproximativ 300 de inscripții (sec. V î.e.n. — sec. I e.n.)¹³.

În general, pe la jumătatea mileniului al II-lea î.e.n. în nordul și estul Peninsulei Balcanice se aflau triburile traco-dace, în Macedonia — vechii macedoneni, frigenii și protoarmenii, în sud (mai de multă vreme) — populația indo-europeană pregreacă („pelasgii”), în vest și nord-vest, aproximativ pe teritoriul Albaniei de azi și al Epirului — ilirii și mesapii, iar la sudul Macedoniei, inclusiv în Peloponez și insulele egeice, de la sfârșitul mileniului al III-lea î.e.n., — triburile grecești. În componența „popoarelor mării”, care, după cum se știe, în cel de-al II-lea mileniu î.e.n. încep să se deplaseze spre Orient, ceea ce a dus la căderea Imperiului hitit¹⁴ și a Troiei, se pare că au intrat în număr mare și elemente paleobalcanice (frigieni, dardane¹⁵ și tracie)¹⁶. Aproximativ în secolul al XIII-lea î.e.n., triburi trace (bithyni și mysi) împreună cu alte triburi paleobalcanice (protoarmeni, frigeni și dar-

⁷ Vezi studiul acestui autor: *Paleobalkanskie elementy s slovarë Gesichija*, în *Balkanskaja filologija*, Leningrad, 1970, p. 89–93.

⁸ Vezi Eq Çabej, SGj, II, p. 58.

⁹ Vezi *Paleobalkanskie elementy v slovarë Gesichija*, p. 92.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ În legătură cu raporturile dintre (proto)armeană și frigiană, vezi Vl. Georgiev TTE, p. 223–225; idem, *Introduction*, p. 143–145; Th. Simenschy—G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 155–156.

¹² Vezi și V. P. Neroznak, PJ, p. 9.

¹³ Vezi și I. I. Russu, *Illiri. Istoria — Limba și onomastica — Romanizarea*, București, 1969, p. 44–46.

¹⁴ Vezi și V. Zamarovský, *Din tainele Imperiului hitit* (traducere de Gabriel Istrate), Iași, 1980 (vezi și *Postfața noastră: Descifrarea limbii hitite*, p. 237–252).

¹⁵ Dardanii erau iliri; vezi și Eq. Çabej, *Emri i Dardanisë dhe izoglosat shqiptaro-kelle*, în SGj, IV, p. 386–395.

¹⁶ Vezi și V. P. Neroznak, PJ, p. 10.

dani) se deplasează în Asia Mică și, în alianță cu troienii (probabil, popor de origine hitito-luviană)¹⁷, luptă împotriva triburilor aheice.

Între secolele al XII-lea — al X-lea î.e.n., în Asia Mică s-au format zone lingvistice de proveniență sud-est europeană: protoarmeană, frigiană, tracă (bythino-mysiană) și dardană.

În ceea ce privește apartenența lingvistică a dardanilor, peonilor și mygdonienilor (triburi paleobalcanice), opiniile specialiștilor diferă, unii considerându-i ilirofoni, alții tracofoni¹⁸. Mai mult decât atât: s-a susținut (de către Vl. Georgiev, *Introduction*, p. 171—172) că peonii ar fi de origine frigiană, dar că limba lor conține și elemente ale unui superstrat ilir mai târziu, un superstrat mysian și un altul trac, în fine cu o puternică influență din partea vechilor macedoneni. Nu este exclus ca peona, dardana și mygdoniana, reconstituite pe baza materialului onomastic¹⁹, să fie doar dialecte ale limbilor paleobalcanice mai bine cunoscute.

Intrucât limbile paleobalcanice posedă în comun unele elemente dezvoltate din fondul moștenit din indo-europeană, putem admite existența, în milenii III — II î.e.n., a unei zone dialectale aparte (în această zonă, traca prezintă contacte mai pronunțate cu aria orientală, iar mesapica — cu cea occidentală.) Deoarece, cu excepția idiomurilor mesapic și frigian²⁰, cunoștințele noastre despre morfologia și sintaxa limbilor pomenite aici sînt mult prea lacunare, este foarte greu de admis că această zonă indo-europeană de tranziție s-a dezvoltat dintr-o uniune lingvistică paleobalcanică.

În lumina cercetărilor recente, mutația consonantică din tracă, frigiană și pregreacă (fenomen prezent, după cum se știe, și în armeană, germanică și hitită) ar putea fi privită ca un arhaism²¹. Prin urmare, traca, frigiana, protoarmeană și pregreaca au păstrat atare trăsătură fonologică nu fiecare în parte, ci în cadrul ariei dialectale paleobalcanice. O evoluție asemănătoare au suferit aici (mai evident în traco-dacă și pregreacă) labiovelarele indo-europene ($*k^w > k$, $*g^wh > g$).

În prima jumătate a primului mileniu î.e.n., ilirii și mesapii se aflau pe teritoriul Albaniei și Iugoslaviei de azi. Prezența unor isoglose iliro-mesapice și iliro-mesapo-albaneze ne-ar îndreptăți să considerăm că mesapa, ilira și protoalbaneza s-au dezvoltat dintr-o aceeași sursă, căreia V. P. Neroznak îi spune (PJ, p. 161) iliră comună. Spre deosebire de tracă, frigiană și veche macedoneană, care alcătuiau grupul *paleobalcanic de est*, ilira comună reprezintă grupul *paleobalcanic de vest*. Între ele s-ar fi aflat o zonă a dialectelor de tranziție (dardană, peonică, liburnă²² și mygdoniană). Între isoglosele comune ilirilor, mesapilor și albanezilor putem cita²³:

1) asimilarea guturalelor palatale, ca și în frigiană, înaintea sonantelor se produce însă velarizarea lor, fenomen pentru care există analogii în baltică, slavă și tohariană;

2) trecerea lui $*bh$, $*dh$, $*gh$ la b , d , g , fenomen care se întâlnește și în baltică, slavă, celtică, germanică și iranică;

3) din trei vocale indo-europene (e , a , o) au rezultat două (e și a);

4) trecerea lui tj , dj la s , z ;

5) labiovelarele din indo-europeană cunosc, în ilira, mesapică și albaneză, un tratament asemănător (i.e. $*k^w > k$, $*g^wh > g$)²⁴;

6) în iliră și mesapică (probabil și în protoalbaneză), accentul era de tip proparoxyton.

¹⁷ Probabil limba troienilor stă la baza etruscei (vezi Vl. Georgiev, *Introduction*, p. 229—251; Th. Simenschy — G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 154).

¹⁸ Traca diferă esențial de iliră; cf. Vl. Georgiev, *Introduction*, p. 178; „the difference between these two IE languages is approximately the same as the difference between Iranian and Latin”; idem, TTE, p. 239; în legătură cu limba peonilor și mygdonienilor, vezi și I. Duridanov, în *Actes du Xe Congrès International des Linguistes*, IV, București, 1970, p. 759—763; Idem, *Studia Balcanica*, 5, Sofia, 1971, p. 199—205.

¹⁹ În ceea ce privește principiile de interpretare a materialului onomastic din aria paleobalcanică vezi V. P. Neroznak, în *Istoriceskaja onomastika*, Moscova, 1977, p. 27—48.

²⁰ Vezi, de pildă, I. M. D'jakonov, V. P. Neroznak, *Baltistica*, 1977, p. 169—198; V. P. Neroznak, PJ, p. 66—155; între altele, autorul subliniază (p. 39) și faptul că, în *Limba*

traco-dacilor (ed. a II-a, București, 1967), I. I. Russu include (greșit însă), în rîndul apelativelor trace glose frigiene. Aceeași lipsă se constată și în lucrările altor specialiști.

²¹ Vezi și V. P. Neroznak, PJ, p. 18; cf. și concluziile lui T. V. Gamkrelidze și V. V. Ivanov, potrivit cărora limbile cu *Lautverschiebung* sînt mai aproape de consonantismul indo-european (vezi T. V. Gamkrelidze, V. V. Ivanov, în *Konferenciija po sravnitel'no-istoričeskoj grammatika indoevrop-ciskich jazykov*, Moscova, 1972, p. 17; T. V. Gamkrelidze, *Izvestija Akademii Nauk SSSR. Serija literatury i jazyka*, 36, 1977, 3, p. 195—200.

²² În privința acestei limbi, vezi unele indicații sumare la Vl. Georgiev, *Introduction*, p. 175, 306.

²³ Vezi și V. P. Neroznak, PJ, p. 161—162.

²⁴ Pentru unele discuții, vezi V. P. Neroznak, *op. cit.* p. 19.

Unele dintre isoglosele pomenite sînt proprii și altor limbi indoeuropene, ansamblul lor însă constituie specificul idiomurilor ilir, mesapic și albanez, care manifestă legături mai strînse cu aria indo-europeană de nord ²⁵.

Deși originea tracă a albanezilor nu a fost demonstrată (albaneza continuă mai degrabă ilira), totuși obirșia limbii lor și relațiile ei cu alte idiomuri indo-europene rămîn încă în suspensie ²⁶.

În majoritatea cazurilor, resturile a ceea ce specialiștii numesc *limbă veche macedoneană* sînt considerate a fi grecești ²⁷. În ultima vreme, a fost emisă părerea că vechea macedoneană, fiind unul dintre cele mai vechi dialecte grecești, stă mai aproape de micenian. Potrivit concepției susținute de O. Hoffmann ²⁸, dialectul vechi macedonean manifestă asemănări izbitoare cu cel tesalic. Reputați lingviști au pus la îndoială teza cu privire la relațiile genetice dintre greacă și vechea macedoneană, opinind că aceasta din urmă este o limbă autonomă (V. Pisani, Vl. Georgiev, O. Haas etc.). Relevînd importante deosebiri fonetice între vechea macedoneană și greacă, H. Barić a susținut originea ilirică a celei dintii. Simpla confruntare a faptelor arată că problema apartenenței lingvistice a macedonenci vechi nu a fost încă rezolvată ²⁹. Rezultatele la care cercetătorii au ajuns pînă în prezent nu pot fi considerate satisfăcătoare, mai ales datorită faptului că aceștia nu au avut în vedere întregul material transmis și nici stratificarea lui. Analiza stratigrafică ne permite să detașăm în vechea macedoneană două straturi lingvistice eterogene: vechi grecesc și paleobalcanic. Majoritatea zdrobitoare a gloselor și numelor proprii din vechea macedoneană au paralele evidente cu greaca (indeosebi greaca homerică), miceniana și dialectele nord-grecești (în primul rînd, cele din Tesalia). Mult mai puțin numeroasă, dar tot așa de importantă, este și cealaltă parte a vocabularului macedonean, care, cu toate tentativele, nu poate fi explicată prin greacă. Acestui strat, distinct de greacă, îi putem spune paleobalcanic. Caracterul negrec al lexemelor care îl alcătuiesc este probat de anumite trăsături specifice: de exemplu, păstrarea lui *s indo-european (în greacă și iraniană, *s > h); transformarea aspiratelor sonore în sonore simple; în sfîrșit, trecerea lui *sw în w. Total sau în parte, asemenea trăsături sînt cunoscute și altor limbi paleobalcanice (tracă, iliră, mesapică, frigiană și pelasgică). Existența unei limbi nord-est frigiene, postulată de O. Haas ³⁰, limbă care ar fi avut cele mai strînse legături cu vechea macedoneană, după V. P. Neroznak (PJ, p. 173), nu se justifică, deoarece lingvistul austriac ar fi interpretat în mod greșit o parte a materialului din frigiană. Se poate presupune (avem unele temeuri) că vechea macedoneană, frigiana și proto-armeana au alcătuit centrul ariei paleobalcanice, ilira și mesapica — partea occidentală, iar traca și mysiana — cea orientală. Această arie reconstituită a durat de la sfîrșitul mileniului al III-lea î.e.n. pînă la mijlocul secolului al II-lea î.e.n.

Așadar, în esență, vechea macedoneană este o limbă indo-europeană aparte, diferită de greacă, însă care a suferit, din cele mai vechi timpuri, o puternică influență din partea limbii grecești. Cercetarea lexicului limbii vechi macedonene, aflată de-abia la început, va arunca mai multă lumină, pe de o parte asupra raporturilor dintre greacă și vechea macedoneană, pe de alta, dintre aceasta din urmă și restul limbilor paleobalcanice.

Substratul pregrec nu este nici el omogen, ci prezintă mai multe componente: *paleobalcanică* („pelasgică” — indo-europeană), *hitito-luviană* (sau *anatoliană*) și *preindo-europeană* (ori, cu un alt termen în uz uneori, *mediteraneană*).

Întrucît, în momentul în care slavii s-au infiltrat în Peninsula Balcanică (secolul al VI-lea e.n.), populația autohtonă (și limba acesteia) fusese aproape integral asimilată de greci și romani, urme ale substratului trac sînt extrem de puține în bulgară ³¹. Spre deosebire de fondul traco-dac din română ³², în afară de nume proprii și hidronime, în bulgară s-au păstrat doar cîteva apelative

²⁵ Vezi și K. Steinke, A. Vraciu, *Balística*, 12, 1976, 2, p. 130—142; A. Vraciu, K. Steinke, *Acta Baltico-Slavica*, 13, 1980, p. 11—24; în materie de onomastică, limbile paleobalcanice posedă cele mai multe elemente comune cu baltica.

²⁶ După Vl. Georgiev, TTE, p. 215; idem, *Introduction*, p. 134, 140, albaneza derivă indiscutabil din daco-moesiană, după Eq. Çabej (SGj) — din iliră.

²⁷ Păreră susținută indeosebi de G. Hatzidakis și J. N. Kalléris; relațiile genetice ale limbii macedonene vechi au fost și sînt încă viu disputate (vezi și Vl. Georgiev, TTE, p. 240—243; idem, *Introduction*, p. 165—171).

²⁸ Vezi *Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum*, Göttingen, 1906.

²⁹ Vezi și J. N. Kalléris, *Les anciens Macédoniens. Etude linguistique et historique*, Atena, 1954.

³⁰ Vezi *Die phrygischen Sprachdenkmäler*, Sofia, 1966.

³¹ Vl. Georgiev, TTE, p. 253—255; K. Steinke, în *Actes du I^e Congrès International de Thracologie*, III, p. 141, p. 141—146 (sau *Le monde thrace*, p. 340—345); B. Simeonov, *Thracia*, 2, 1974, p. 313—330.

³² Deosebit de bogat și variat; dealtfel, moștenirea traco-daco-getică poate fi identificată nu numai în vocabular, ci și în celelalte compartimente ale limbii române.

de origine tracă. În unele cercetări ³³ a fost examinată posibilitatea de a descoperi corespondențe noi între materialul cuprins în glozele trace și numele dace de plante ³⁴, ca și în unele toponime, și limbile albaneză, bulgară, greacă și română. Unele din faptele supuse analizei ar îndreptăți, după V. P. Neroznak, ipoteza acceptată, între alții, de Eq. Çabej, E. P. Hamp și A. V. Desnickaja, potrivit căreia albaneza provine nu din tracă, ci din iliră.

Aires linguistiques préhistoriques dans le sud-est de l'Europe. Quelques précisions

RÉSUMÉ

Les gloses, les noms propres, les inscriptions conservées (et qui reflètent, naturellement, un état de langue plus ancien), d'une part, les données des langues grecque, albanaise et roumaine, de l'autre part, nous offrent la possibilité de délimiter des aires linguistiques préhistoriques (paléobalkaniques) dans le Sud-Est de l'Europe où, avant l'hellénisation, la romanisation et la slavisation, on parlait divers idiomes indo-européens : thraco-dace, illyrien, phrygien, proto-arménien ancien macédonien. Malgré l'origine commune (indubitable) de toutes ces langues, les relations qui se sont établies entre elles et leurs places respectives dans la famille indo-européenne constituent un problème des plus controversés (cf., par exemple, le phrygien, le „pélasgique", la caractéristique de l'illyrien et du messapien, la position linguistique de l'ancien macédonien, etc.). Les idiomes des Dardaniens, des Péoniens et des Mygdoniens, restitués exclusivement en base du matériel onomastique, représentent, paraît-il, des dialectes des langues préantiques le mieux connues du Sud-Est européen. Vu que, à l'exception du messapien et du phrygien, nos connaissances sur la morphologie et la syntaxe de ces langues sont extrêmement lacunaires, il serait très difficile d'admettre que cette zone indo-européenne se soit développée d'une union linguistique.

À la lumière des données récentes, certains faits du système phonémique des langues du Sud-Est européen (surtout la mutation consonantique du thrace, du phrygien et du pré-grec) seraient des archaïsmes hérités à une époque plus ancienne (plus rapprochée de l'indo-européen commun).

La présence de quelques isoglosses illyro-messape-albanaises justifierait leur développement à partir d'une source identique ayant quand même des relations plus étroites avec les langues indo-européennes du Nord (par exemple, en matière d'onomastique, les langues préantiques du Sud-Est européen possèdent plus d'éléments communs avec le baltique). Pour résumer, cette étude traite des problèmes très importants pour la linguistique préhistorique de l'espace Sud-Est européen.

³³ Vezi de pildă, V. P. Neroznak, în *Balkanskaja filologija*, p. 80–88.

³⁴ Vezi și lucrarea recentă a lui C. Frincu, în *Antichitatea și moștenirea ei spirituală*, p. 48–56.